

QUAN ĐIỂM NGHỆ THUẬT “TẢ Ý THẤY THẦN” TRONG TRANH TĨNH VẬT “THỦY QUẢ TỔ HỢP” CỦA TÊ BẠCH THẠCH

I NGUYỄN NGUYỆT OANH

Email: Tomsansan2@gmail.com

Hội Khoa học Công nghệ và Quản lý Hascon TP Hồ Chí Minh

THE ARTISTIC VIEW “IDEAS DESCRIPTION TO KNOW MORALE” ILLUSTRATED IN THE STILL-LIFE PAINTING “THUY QUUA TO HOP” BY ARTIST TE BACH THACH

TÓM TẮT ↔ ABSTRACT

Tê Bạch Thạch (1864 - 1957) là bậc thầy hội họa hiện đại Trung Quốc và là danh họa vĩ đại thế giới. Ông đến với mỹ thuật rất muộn khi đã 27 tuổi theo con đường tự học và đến hơn 60 tuổi chuyển hướng phong cách sáng tác, càng cuối đời càng thăng hoa với vô vàn kiệt tác. Cho đến nay, tác phẩm của ông vẫn là những tác phẩm đắt giá nhất, từng được bán tại các sàn đấu giá quốc tế.

Bài viết này đề cập đến một trong những quan điểm nghệ thuật của ông là “tả ý thấy thần” trong một tác phẩm tiêu biểu là tranh tĩnh vật “Thủy quả tổ hợp” – một bức tranh vừa được đấu giá bán với 64 tỷ đồng Việt Nam - để kỷ niệm 65 năm ngày mất của danh họa Tê Bạch Thạch 16/9/1957 – 16/9/2022.

Từ khóa: Tranh tĩnh vật, tả ý thấy thần, Tê Bạch Thạch

Te Bach Thach (1864 - 1957) was a modern Chinese and world artist. He started learning fine arts when he was 27 years old and was self-studying. Till the time he reached over 60 years of age, he changed his art style. Nowadays, his works are still the most expensive works which are sold at international auctions. This article states one of his artistic views: "Ideas description to know morale" illustrated in one of his products, a still-life painting namely “Thủy quả tổ hợp” - which has just been auctioned for 64 billion VND to celebrate the 65th anniversary of Te Bach Thach's death (16th September 1957 - 16th September 2022).

Keywords: Still-life paintings, Ideas description to know morale, Te Bach Thach

1. Vài nét về họa sĩ Tê Bạch Thạch

Ông tên thật Thuần Chi 纯芝, hiệu Bạch Thạch 白石 (1863 - 1957), quê ở Tương Đàm, Hồ Nam, Trung Quốc. Là họa sĩ nổi tiếng Trung Quốc thế kỷ 20 với các tác phẩm về tôm, cua, cá, thiên nhiên, cảnh vật đầy sự ngẫu hứng và sống động. Bên cạnh đó, ông cũng nổi tiếng với những bức tranh tĩnh vật có tạo hình súc tích, sinh động, chất phác, giản dị... một trong số những bức tranh trong thể loại này thường được nhắc tới là tranh tĩnh vật “Thủy quả tổ hợp”.

Tê Bạch Thạch là họa sĩ Trung Quốc đầu tiên được ghi danh vào Câu lạc bộ nghệ sĩ có tác phẩm trên 100 triệu USD. Tại Sàn đấu giá quốc tế Sothebys (Hong Kong), ngày 7 tháng 4 năm 2014 bộ tranh 4 bức “Thủy quả tổ hợp 水果组合” (“Tập hợp hoa quả”) của ông đã bán được 21.400.000 Đô la Hồng Kông (HKD), tương đương 64 tỷ đồng Việt Nam, xếp thứ ba sau bức tranh phong cảnh “Hạ biên liễu thụ, Thu hải đường 河边柳树, 秋海棠 (“Cây liễu bên sông,

Hải đường mùa thu”) bán ngày 3 tháng 4 năm 2012 giá 70.100.000 Đô la Hồng Kông (HKD) tương đương hơn 210 tỷ đồng Việt Nam và bức tranh “Hổ 虎 (“Hổ”) bán ngày 6 tháng 4 năm 2010 được 32.020.000 Đô la Hồng Kông (HKD) tương đương 100 tỷ đồng Việt Nam. [1]

Tê Bạch Thạch nhận thấy không thể nào cứ sao chép tranh của cổ nhân từ đường nét đến ý tứ”; Ông bỏ lối công bút (vẽ công phu, tỉ mỉ) khai phá lối tả ý hay còn gọi là ý bút (vẽ phóng khoáng), tả ý cũng là mô tả ý tưởng để thấy được tinh thần của sự vật trong tranh, càng về sau khi nét bút càng trở lên điêu luyện ông lại thiên về lối tả ý nhiều hơn. Khi ông vẽ tranh “Hổ” thì không vẽ mặt hổ, toàn bộ sức mạnh của chúa sơn lâm được tả ở cái đuôi, hay như khi ông vẽ bức tranh “Oa thanh thập lý xuất sơn tuyền 蛙声十里出山泉” (“Tiếng ếch từ suối núi vang xa mười dặm”) chẳng cần vẽ con ếch, nhưng người ta vẫn như nghe được tiếng ếch vang xa mười dặm.

“Tranh Hổ” của họa sĩ Tê Bạch Thạch, chất liệu mực trên giấy
Nguồn ảnh. <https://www.sothebys.com>

2. Quan điểm nghệ thuật và vẻ đẹp tạo hình của Bộ tranh Thủy quả tổ hợp

Bộ tranh Thủy quả tổ hợp (Tập hợp hoa quả) được Tê Bạch Thạch chọn tranh tĩnh vật một chủ đề quen thuộc của mỹ thuật phương Tây, nhưng là loại tranh trước đó hiếm thấy trong phong cách mỹ thuật của phương Đông. Vào những năm đầu của thế kỷ XX xuất phát từ những ảnh hưởng của nền văn minh phương Tây hội họa Trung Hoa cũng có nhiều thay đổi, sự ảnh hưởng này diễn ra trên nhiều phương diện đặc biệt trong hội họa. Tê Bạch Thạch đã làm mới chủ đề đã cũ bằng phong cách nghệ thuật của riêng mình. Tê Bạch Thạch đã chuyên hóa, không bắt chước, mô phỏng sự vật theo cách của cổ nhân, quá trình nỗ lực này mất đến 10 năm từ năm 1927 đến 1937, ông đã thành công trong quá trình chuyển hóa cách tân ở tuổi đã cao.

Tê Bạch Thạch vẫn chọn trái cây, hoa lá,... quen thuộc để vẽ nhưng pha trộn yếu tố mỹ thuật phương Tây về bày biện, sắp xếp những tĩnh vật đó theo không gian, ánh sáng có chủ ý của họa sĩ. Về bố cục, tác phẩm của ông được sắp xếp theo lối vẽ tranh bộ tứ bình của Trung Quốc, gồm bốn bức tranh, mỗi bức tranh có kích thước 68 x 33,5 cm được sắp xếp lên xuống, cao thấp theo nhịp điệu. Với nhiều điểm nhìn ở những vị trí khác nhau, khi góc nhìn ngang, khi từ trên xuống, khi ở gần và khi thì ở xa, kết hợp lại thành chuỗi tổng thể. Điều này giúp bố cục của bộ tranh liền mạch và trở nên sinh động, tràn đầy sức sống. Hàng chữ có tên ông trên bức tranh được tính toán rất chặt chẽ, hài hòa theo đúng phong cách thủy mặc: thơ, thư, họa, ấn.

Với quan niệm: “Thơ là hồn của họa, thư pháp là cốt của họa”, ấn chương là một thương hiệu cá nhân quan trọng trong tranh Quốc họa được Tê Bạch Thạch đặt ở đúng vị trí không chỉ làm bố cục cân đối mà còn nâng tầm giá trị của bức họa của ông.

Trước khi Tê Bạch Thạch trở thành họa sĩ, ông đã có biệt tài về khắc gỗ rất chính xác, tỉ mỉ, sáng tạo nổi danh khắp mọi miền. Sau đó, ông bước vào sáng tác, ông tự khắc hơn ba trăm triện ấn cho bản thân với

nhiều biệt danh khác nhau, bộ tranh “Thủy quả tổ hợp”, ấn chương của ông được dùng là khắc nổi nét chữ đỏ trên nền trắng, gọi là dương văn là 陽文 chỉ ghi Bạch Thạch. Trong Quốc họa Trung Hoa thường có những bài thơ viết theo nghệ thuật thư pháp, nhưng đây là tác phẩm pha trộn giữa nghệ thuật truyền thống và hiện đại, nên thơ và thư trong bộ tranh “Thủy quả tổ hợp” là dòng chữ của bức tranh đề tên tác giả Bạch Thạch Lão Nhân, nơi sáng tác mà không đưa những bài thơ như những bức tranh theo truyền thống Quốc họa trước đó. Dòng chữ này cũng có cho bố cục đọc của từng bức tranh thêm sinh động, chặt chẽ.

Về kỹ thuật thể hiện, trong bộ tranh tả tĩnh vật trái cây của mình, Tê Bạch Thạch kết hợp thành công lối công bút (lối vẽ tỉ mỉ, chi tiết) kết hợp với tả ý (lối vẽ phóng túng, bay bổng) của phương Đông. Với lối vẽ công bút là tác giả phải dựng hình họa thật chính xác bằng những đường viền gọi là “câu lạc”, sau đó mới tô màu lên. Còn tả ý là chỉ dùng một nét bút lướt là tạo ra hình hài để tượng trưng cho đối tượng muốn diễn đạt. Sự kết hợp nhuần nhuyễn hai lối vẽ này đã tạo nên phong cách vẽ hoa lá, cỏ cây rất độc đáo mang tên “Hồng hoa Mặc điệp” hoa đỏ, lá đen của Tê Bạch Thạch.

Về màu sắc ông chỉ sử dụng hai yếu tố đậm nhạt trong tương quan hòa sắc đơn giản. Màu đen đậm đặt cạnh màu tối nhạt hơn chỉ để lột tả chất liệu mây tre của giỏ trái cây. Và màu đen đó được tiếp tục vẽ ở những chiếc lá rất lớn trên những vị trí khác nhau để màu sắc được phân bố đều bố cục. Còn khi vẽ trái cây, ông cũng ảnh hưởng của lối vẽ hoa điều của Uẩn Nam Điền 憚南田 nổi tiếng về lối vẽ không viền nét với màu hoa tươi tắn và mềm mại.

Áp dụng lối vẽ đó, Tê Bạch Thạch dùng màu sắc tươi sáng, bao gồm đỏ sẫm, xanh sẫm, vàng chanh, và màu phấn hồng nhưng vẫn tuân theo nguyên tắc đậm nhạt cùng màu. Để diễn tả độ chín mọng, ngọt ngào, trĩu nặng của trái cây chín đỏ, ông dùng màu đỏ đậm, sau đó đặt màu đỏ nhạt hơn bên cạnh. Đối với giỏ trái cây chín màu vàng, ông dùng vàng đậm, rồi đặt vàng nhạt sau đó, trái cây chín màu xanh hay trái cây chín màu hồng được ông sử dụng thuần nhất phong cách.

Bộ tranh “Thủy quả tổ hợp”, vẽ bằng mực trên giấy
Họa sĩ Tê Bạch Thạch
Nguồn ảnh. <https://www.sothebys.com>

Với cách đặt màu đậm nhạt cạnh nhau, không viền theo kiểu hội họa phương Đông vẫn mang lại hình khối căng tròn, vờn bóng, tạo khối (chiaroscuro) theo nguyên tắc dựng hình họa ba chiều trên không gian hai chiều của hội họa phương Tây được ông diễn tả nhuần nhuyễn. Không gian trong tranh của Tề Bạch Thạch tràn ngập ánh sáng, các loại trái cây của ông không phải là vật tĩnh mà được thể hiện một cách sống động. Bằng cách điểm xuyết hình ảnh côn trùng lượn quanh trước sự hấp dẫn hương thơm của những giỏ trái cây chín mọng. Tề Bạch Thạch tuân thủ nghiêm ngặt nguyên tắc về bút pháp, bố cục, dùng mực, màu sắc và tinh thần. Đó là kết quả của sự rèn luyện miệt mài, học tập, nghiên cứu và vận dụng sáng tạo kỹ thuật từ những bậc thầy đi trước. Họa sĩ cũng như nhạc sĩ linh hồn hòa điệu trên ngón tay để lướt trên những phím đàn, lúc nhanh, lúc chậm, lúc đậm, lúc nhạt và họa sĩ đã đắm chìm trong sự sáng tạo nghệ thuật, đặc biệt ông chọn lựa chất liệu truyền thống để vẽ là giấy để thả hồn mình nơi các trái quả đầy sắc hương. Không giống như phương Tây dùng vải toan, sơn dầu để có thể vẽ, tẩy, đập, xóa nhiều lần vẫn có thể tạo hiệu ứng bất ngờ trên bề mặt tranh. Riêng cách vẽ mực nước với giấy, nếu nét bút dừng lại lâu giấy sẽ bị ngấm nước và bức họa sẽ bị mờ và rách. Vì thế, mỗi nét bút đặt xuống là phải chính xác và duy nhất, bởi vì nó sẽ không thể sửa chữa được, đây là một sự thử thách lớn với họa sĩ, Tề Bạch Thạch vừa kiểm soát cảm xúc, kỹ thuật đôi khi cũng phải đạt đến độ phi kiểm soát đầy khổ luyện để nét bút tự do, phóng khoáng khi thể hiện tác phẩm. Bộ tranh “Thủy quả tổ hợp” là kết quả của thời kỳ “biến pháp”, “đột phá” trong tư tưởng nghệ thuật của Tề Bạch Thạch. Với quan niệm nghệ thuật “tả ý thấy thần” và sử dụng điều luyện kỹ thuật thủy mặc nhưng khoác lên mình một phương thức mới, vì thế toàn bộ bức tranh đã chạm tới sự rung động của người xem bằng ngũ giác từ thị giác, thính giác, khứu giác, vị giác và xúc giác.

Dưới góc nhìn tinh tế trong tranh của Tề Bạch Thạch, người thưởng họa có được cảm giác như nghe thấy tiếng vù vù, nhẹ nhẹ của con chuồn chuồn bay, hay như khi tác giả không thể hiện hương thơm nhưng người xem vẫn thấy hương thơm, không thể hiện vị ngọt nhưng vẫn thấy ngọt ngào, miêu tả tĩnh vật để thấy sự sinh động của vật tĩnh, tạo liên giác qua tinh tế.

Chủ đề tĩnh vật đơn giản nhưng dưới bút pháp nghệ thuật của Tề Bạch Thạch đã mang lại sinh khí mới cho vật tĩnh với vẻ đẹp giản dị, gần gũi đối với mọi tầng lớp trong xã hội, vẻ đẹp đó không còn là thứ phù hoa chỉ dành riêng cho giới văn nhân đại sĩ phu, thượng lưu quý phái, châm dứt được chủ đề lối mòn của tranh thủy mặc lấy lợi trong vòng cô tịch, lạnh lùng, hư vô.

Kết luận

Những loại trái cây được ông vẽ bình thường nhưng với thái độ nâng niu, trân quý “Mặc tiện mẫu đơn xưng phú quý, khước thảo lê quất hữu dư cam 莫羨牡丹称富贵, 却输梨橘有余甘” “Chớ chuộng Mẫu Đơn, rồi tôn xưng phú quý; lại thua ngọt ngào của quýt, lê”, có lẽ thấy thấy tình yêu vô hạn của ông đối với thiên nhiên, cuộc sống luôn tràn đầy dù ở những tĩnh vật bé nhỏ và bình dị nhất.

Bộ tranh “Thủy quả tổ hợp” là bộ tranh tĩnh vật thể hiện phong cách nghệ thuật truyền thống kết hợp nghệ thuật hiện đại nhưng sinh động, đầy màu sắc của Tề Bạch Thạch, bộ tranh không chỉ mang giá trị thẩm mỹ cao mà còn thể hiện trí tuệ, tâm tính và cảnh giới của tác giả.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Boorman, Howard L., and Richard C. Howard. "Ch'I Pai-Shih." *Biographical Dictionary of Republican China I* (1967): 302-304.
2. Tsao, Jung Ying. *The Paintings of Xugu and Qi Baishi*. 1st ed. Seattle and London: Far East Fine Arts Inc, 1993 p.35
3. Xiangtan. "Qi Baishi Ch'I Pai-Shi; Zi Huang; Hao Baishi Laoren, Baihi Shanweng " *Grove Art Online* (2007) p.68
4. <https://www.sothebys.com>
5. www.thuphapdungpham.com/blogs/tin-tuc/tuyen-tap-100-buc-tranh-ta-y-cua-te-bach-thach
6. <https://tiengtrung.com/van-hoa-trung-quoc/tranh-thuy-mac-nghe-thuat-doc-dao-cua-nguoi-trung-hoa.html>
7. <https://tiasang.com.vn/van-hoa/te-bach-thach-lot-xac-o-tuoi-sau-muoi-nho-tinh-ban-tri-ky-11291/>
8. <https://vanvi.com.vn/tinh-tuy-truyen-thong-kham-pha-nghe-thuat-tranh-thuy-mac>
9. <https://tranhthuymac.com.vn/co-nhan/te-bach-thach-1863-1957/>, *Số 30/2019*, Tạp chí Giáo dục Nghệ thuật.